

Ольга ПОЛИЩУК,

*аспірантка кафедри теорії літератури та компаративістики
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(Україна, Старобільськ) olenka-curly@yandex.ru*

СИМУЛЯКРИЗАЦІЯ ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ПРИНЦИПІВ СЮЖЕТОТВОРЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНО- ІСТОРИЧНИХ СЦЕНАРІЇВ

У статті досліджено феномен симулякра як одного з головних принципів сюжетотворення альтернативно-історичних сценаріїв. Визначено природу симулякрів та мету, з якою вони використані письменниками-постмодерністами у творах художньої альтернативістики.

Ключові слова: симулякризація, типи симулякрів, альтернативно-історичний твір.
Лит. 10.

Olha POLISHCHUK,

*Ph.D. student, Theory of Literature and Comparative Literature Department
SE «Lugansk National Taras Shevchenko University»
(Ukraine, Starobilsk) olenka-curly@yandex.ru*

SIMULACRUM AS ONE OF THE MAIN PLOT BUILDING PRINCIPLES OF SCRIPTS WITH ALTERNATIVE HISTORY

The researcher studies a simulacrum phenomenon as one of the main principles of plot building in alternative historical scripts. The simulacra nature and aims used by postmodern authors in their alternative historical works is defined.

Key words: simulacrum, simulacra types, quasi-documents, alternative historical work.
Ref. 10.

Ольга ПОЛИЩУК,

*аспірант кафедри теорії літератури та компаративістики
ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»
(Украина, Старобельск) olenka-curly@yandex.ru*

СИМУЛЯКРИЗАЦІЯ КАК ОДИН ИЗ ГЛАВНЫХ ПРИНЦИПОВ СЮЖЕТООБРАЗОВАНИЯ АЛЬТЕРНАТИВНО- ИСТОРИЧЕСКИХ СЦЕНАРИЕВ

В статье исследован феномен симулякра как одного из главных принципов сюжетообразования альтернативно-исторических сценариев. Определено природу симулякров и цель, с которой они использованы писателями-постмодернистами в произведениях художественной альтернативістики.

Ключевые слова: симулякризація, типи симулякров, альтернативно-історичне произведение.
Лит. 10.

Постановка проблеми. Сучасний світ надто швидко змінюється, його складники, звичні для людей, часто мутують, набираючи нових різноманітних форм дійсності. Людина, не встигаючи за шаленим темпом сьогодення, намагається створити свій світ, свою штучну реальність, у якій буде почуватися комфортно, в якій буде мати змогу сховатися від зовнішніх неприємностей та загроз. Із розвитком комп'ютерних технологій створення штучного світу стає доступним кожному, що досягається за допомогою імітативних репрезентацій. Так, комп'ютерні ігри імітують віртуальну реальність, у якій людина відчувається, ніби перебуває у тривимірному електронному просторі. Звичайно, що така реальність виступає як квазіреальність. Для цього ми вдаємося до послуг симуляції, невід'ємним складником якої є симулякри. І хоча це поняття прийшло до нас ще з часів Античності, популярності воно все більше набирає у останні десятиліття. Саме інформатизація суспільства та прагнення створити віртуальний світ, в якому відсутні будь-які цінності, зміна парадигми комунікації та можливість підміни реальності гіперреальністю, суттєвий вплив глобалізації на всі без винятку сфери життя призводять до симулякризації навколишньої дійсності. Таким чином Поточна Реальність замінюється на Реальність, сповнену симулякрами. Останні також безпосередньо вплинули на постмодерністичні твори як зарубіжних, так і вітчизняних письменників. Процес симулякризації вважаємо одним з головних принципів сюжетотворення альтернативно-історичних творів у новітньому літературному процесі.

Аналіз досліджень. Термін «симулякр» набув широкої популярності у філософії постмодернізму завдяки французькому філософу Жану Бодрійяру [2]. Проте він не є першовідкривачем цього явища, а спирається на праці французьких філософів Ж. Батая [1] (саме він увів у обіг постмодернізму термін «симулякр»), П. Клоссовського [7], Ж. Дельоза [3] та інших. Так, за Ж. Батаєм, симулякр не співвідноситься з жодною реальністю, але він сам якоюсь мірою являє собою реальність, що позбавлена ідентичності. Аналізуючи погляди Ж. Батая, П. Клоссовськи говорить: «симулякр утворює знак миттєвого стану і не може ані налагодити обміну між умами, ані дозволити перехід однієї думки в іншу... Симулякр має одну перевагу: у ньому немає наміру закріпити те, що він представляє з досвіду, і те, що він виговорює про нього; він не просто не боїться протиріч – симулякр замішаний на них... Симулякр – це те, що ми можемо знати про досвід; поняття в цьому відношенні лише жалкий викид, що волає до інших викидів. Симулякр є цілком іншим інтелегібельно-понятійним повідомленням: це співробітництво, мотиви якого не тільки не піддаються визначенню, але й не намагаються самовизначитись» [7, 82].

Треба зазначити, що прообраз симулякра можна знайти ще у Платонівській філософії. У діалозі «Софіст» Платон виділяє два види образів: копії, що мають природу подоби, а також хибні образи, що виникають на підставі відсутності схожості. Виходячи з цього, античний філософ говорить про два розрізнення образів-ідолів: копії-зображення та симулякри-фантазми [10, 349]. Згідно з Платоном, копія – це образ, що забезпечується подобою, а симулякр виступає як копія копії, образ, у якого відсутня подоба. Ж. Дельоз зауважує, що «симулякр ґрунтується на невідповідності і різниці, він містить у собі відсутність схожості» [3, 231].

У 1981 році виходить у світ книга Ж. Бодрійяра «Симулякри та симуляція», яка і принесла йому світову славу. У своїй книзі теоретик соціології не тільки розглядає природу симулякрів, а й поняття симуляції, оскільки на відміну від попередніх часів, «абстракція сьогодні – це не абстракція карти, копії, дзеркала чи концепту. Симуля-

ція – це вже не симуляція території, референційного суцього, субстанції. Вона – породження моделей реального без першопричини та без реальності: гіперреального» [2, 6].

На відміну від Платона, який розрізняв лише дві стадії відображення дійсності (правдиве й навмисно спотворене), Ж. Бодрійяр визначає симулякр як копію або відтворення дійсності і налічує п'ять послідовних фаз, через які той проходить, щоб стати «чистим» симулякром: «він є відображенням глибокої реальності»; «він маскує і спотворює глибоку реальність»; «він маскує відсутність глибокої реальності»; «він позбавляє зв'язку з будь-якою реальністю»; «він є чистим симулякром себе» [2, 12]. В Україні на сьогодні не існує наукового дослідження, предметом вивчення якого був би феномен симулякра в альтернативно-історичних творах. Це зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета статті полягає у дослідженні феномена симулякра як одного з головних принципів сюжетотворення альтернативно-історичних сценаріїв.

Виклад основного матеріалу. Альтернативно-історичні твори як українських, так і зарубіжних письменників новітнього літературного процесу наскрізь пройняті симулякрами. Ми вище зазначали, що введення симулякрів усіх стадій відображення дійсності до творів художньої альтернативістики є одним з головних принципів сюжетотворення останніх. Автори вдаються до цього принципу з різних причин, виходячи з особливості вияву самого симулякра. Енциклопедія постмодернізму за редакцією Чарлза Вінквіста та Віктора Тейлора подає таке визначення симулякра – «це образ, подібність або відтворення. У сучасній англійській мові термін *simulacrum* означає «образ», «подібність», «туманне уявлення», «схожість», «вдавання», «симуляція» [4, 384].

Найелементарнішими симулякрами, які використовують письменники, є симулякри простого відображення дійсності. Частіше всього до цих симулякрів автори альтернативно-історичних творів вдаються для зображення у своїх творах образу минулого, а саме, того відрізка часопростору Поточної Реальності, який у творі збігається з Альтернативною Реальністю. Для змалювання минулого у творі «11/22/63» Стівен Кінг послуговується характером симулякра із здатністю простого відображення дійсності. Таким, наприклад, є симулякр минулого – крамниця «Кеннебек фрук компанії»: «над дверима дзвякнув дзвіночок. Пахло не пилом і повільно гниючим деревом, а апельсинами, яблуками, кавою і ароматизованим тютюном. Праворуч була стійка з розкритими коміксами: «Арчі», «Бетмен», «Капітан Марвел», «Пластична людина», «Байки зі склепу». Над цією скарбницею, від одного виду якої будь-який завсідник аукціону «Ібей» міг забитися у судомач, висів аркуш паперу з рукописним написом: «КОМІКСИ 5 центів штука, ТРИ ЗА 10, ДЕВ'ЯТЬ — ЗА ЧЕТВЕРТАК. БУДЬ ЛАСКА, НЕ ЧПАЙТЕ, ЯКЩО НЕ ЗБИРАЄТЕСЯ КУПУВАТИ» [6, 40]. Цей симулякр дає читачам уявлення про образ дійсності минулого, допомагає їм зрозуміти життя минулого. Але безперечно – це не є власне минулим, і навіть не є копією минулого; це симулякр минулого. Узагалі, коли Стівен Кінг зображує минуле у своєму творі, він постійно використовує симулякризацію для простого відображення дійсності.

У своєму творі «Рівне/Ровно (Стіна)» О. Ірванець залучає квазілист, який отримує головний герой роману Шлойма Ецірван. По суті, цей лист є симулякром, що масакує відсутність дійсності. Письменник подає повний текст листа із збереженням шрифту і стилістики, притаманних тогочасному соціалістичному режиму: «Ув. тов. (закреслено) Ецірван Шлойма, проживаючий у м. Ровно, західний сектор, вул. Полуботка, буд.

8, кв. 45. Ровенське обласне управління зовнішньої та внутрішньої міграції населення повідомляє Вам, що, згідно з тристороннім договором про статус Західного сектора м. Ровно та відповідно до графіка роботи пропускних пунктів, Ви маєте право на 1-денне (одноденне) відвідання м. Ровно у четвер 17 вересня з 10 год. до 19 год. Пропускний пункт № 1 на вул. Леніна працює з 10 год. / Старший Інспектор / Ровенського ОУЗВМН / Нерозбірлива закорючка / (Колтунець)» [5, 10–11]. О. Ірванець вводить у свій твір симулякр маскування відсутності дійсності у вигляді квазіліста для того, щоб надати альтернативно-історичному сюжетові свого роману більшої правдоподібності.

Симулякри вдаваної дійсності використовує англійський письменник Пол Дж. Макоулі у своєму творі «Дуже британська історія». Альтернативно-історичний сюжет цього твору побудовано на тому, що англійці у 1945 році випередили американських та радянських військових і першими захопили полігон Пенемюнде – ракетний центр Третього рейху під містечком Пенемюнде. На цьому полігоні англійці почали розвиток власних ракетних технологій. Наслідок цієї історичної біфуркації письменник показує у 2001 році, коли британці випереджають по всім показникам щодо колонізації Космосу: «У нас дві постійні колонії на Місяці та форпости на Марсі, Меркурії і місяцях Юпітера. Не кажучи вже про без малого сотні навколоземних орбітальних фабрик, готелів, лабораторій та енергетичних станцій, що працюють на сонячній енергії, і дюжині станцій, що обертаються на L-5 [L-5 – так звана «точка Лагранжа» – місце, де тіло між двома великими масами відносно нерухомо] між Землею і Місяцем. У Алдермастонській лабораторії ракетної тяги вже будують перший автоматичний міжзоряний зонд і проектують ковчег, здатний доставити покоління колоністів до інших зірок» [8, 21]. Твір Пола Дж. Макоулі «Дуже британська історія» побудований як суцільний симулякр вдаваної дійсності, а саме: у формі обзору наукового видання. «Отже, перед вами «Коротка історія колонізації космосу» професора сера Вільяма Кокстона (Юніверсіті Оксфорд Прес, 585 стор., і ще 375 стр. додатків, посилань і покажчиків імен і назв)» [8, 21]. Зрозуміло, що письменник будує свій твір як наукове видання з метою надання реципієнтам при прочитанні альтернативної історії розвитку космічних технологій Великобританії відчуття правдоподібності змодельованого сюжету. Оповідання Пола Дж. Макоулі «Дуже британська історія» – це зразок твору альтернативної історії, у якому письменник послуговується природою симулякрів не тільки всередині самого сюжету, а й обрамлює суцільним симулякром зовні його композицію. Виходить такий собі симулякр у симулякрі.

Ще одним типом симулякрів є симулякри спотворення дійсності. Найчастіше письменники використовують їх у своїх змодельованих альтернативно-історичних сюжетах для того, щоб зобразити негативні наслідки, до яких призвела зміна в історичній біфуркації. Як правило, симулякром спотвореної дійсності автори постмодерних творів послуговуються при змалюванні майбутнього відносно зображуваних подій. Так, у згадуваному вже творі Стівена Кінга «11/22/63» майбутній 2011 рік є симулякром спотвореної дійсності. Причому тут ми можемо зустріти і як симулякр спотворення життя пересічної особи, так і симулякр спотворення дійсності глобального характеру. Прикладом першого симулякра може бути жінка, яку Джейк Еппінг зустрів на вулиці 2011 року: «вона дивилася на мене великими переляканими очима. Місяць на мить вплив з-за хмар, і я побачив, що обличчя жінки покрито виразками. Одна, під правим оком, проїла плоть до кістки» [6, 754–755]. Симулякр щодо глобального спотворення дійсності у творі Стівена Кінга стосується негативних процесів на

планеті Земля: «Трясунки – коливання землі. Вони у нас трапляються часто, але найсильніші землетруси відбуваються на Середньому Заході і в Каліфорнії. Зрозуміло, в Європі та Китаї <...>. – Ти ж знаєш, що чотири японських острови пішли під воду? Я із жахом дивився на нього. – Ні. – Три маленьких, а заодно і здоровий Хоккайдо. Пішли в чортів океан чотири роки тому, немов спустилися ліфтом. Учені говорять, що це якимось пов'язано зі зміщенням земної кори <...>. Кажуть, що Землю розірве до дві тисячі вісімдесятого року, якщо процес не зупиниться» [6, 761]. Ці симулякри Стівен Кінг використовує у своєму творі з метою показати змодельований альтернативно-історичний розвиток подій не лише в Америці, а й в усьому світі та зобразити, до яких трагічних та несподіваних наслідків в Альтернативній Реальності може призвести зміна історичних подій, що сталися 22 листопада 1963 року.

Симулякром, що не має взагалі жодного відношення до дійсності є пліт з твору американського письменника Джеймса Морроу «Пліт «Титаніка». Після зіткнення «Титаніка» з айсбергом, в альтернативній історії письменника командування лайнера та обслуговуючий персонал змогли побудувати пліт і врятувати майже усіх пасажирів до того, як «Титанік» повністю пішов під воду. Саме пліт став центральним образом твору. Джеймс Морроу детально описує проект будівництва цього плоту і можливість на його практичне застосування: «Замість того щоб вантажити всіх в чотирнадцять наших стандартних тридцятифутових рятувальних шлюпок, нам слід відібрати дюжину залишивши на місці брезент, що їх накриває, і використовувати як понтони <...>. З інженерної точки зору це життєздатна схема, тому що кожна рятувальна шлюпка забезпечена мідними цистернами плавучості <...>. Ми вибудуємо понтони в три ряди по чотири, скріпивши їх між собою горизонтальними перемичками, виготовленими з наявного дерева. Наші щогли для цього марні: вони сталеві, зате у нас на борту тонни різної деревини — дуб, тик, червоне дерево і ялина. – Якщо пощастить, ми зможемо закріпити перемичку довжиною двадцять п'ять футів між кормою понтона «А» і носом понтона «Б» <...> потім інший такий же місток між серединної кочетами «А» і серединної кочетами «Д», ще один між кормою «Б» і носом «В», і так далі. – Після цього ми накриємо каркас з шлюпок викинутими за борт дошками, закріпивши їх цвяхами і мотузками <...> В результаті вийде пліт розміром приблизно сто на двісті футів, на якому кожен з наших двох тисяч чоловік теоретично отримає близько дев'яти квадратних футів, хоча в реальності всім доведеться потіснитися, щоб розмістити ще й провізію, барила з водою і спорядження для виживання, не кажучи вже про собак» [9, 1]. Симулякр плоту «Титаніка» Джеймс Морроу, що не має ніякого відношення до дійсності, описав детально з тією метою, щоб у читача, який осмислював цей уривок тексту, виникав у підсвідомості образ цього плоту. Таким чином, у реципієнтів з'являлося відчуття його можливої реальності в альтернативному варіанті розвитку подій, що сталися 14 квітня 1912 року у водах Північної Атлантики. Як і Пол Дж. Макоулі у власному творі «Дуже британська історія», так і Джеймс Морроу у своєму оповіданні «Пліт «Титаніка» послуговується природою симулякрів не тільки всередині самого сюжету, а й обрамлює суцільним симулякром ззовні його композицію. Американський письменник свій твір написав у вигляді судового журналу, який веде старший офіцер лайнера, а надалі капітан плоту. У кожному записі цього квазіжурналу зазначено дату та точні координати місцезнаходження плоту, наприклад, найперший запис: «15 квітня 1912 року / 40 ° 25' п. ш., 51 ° 18' з. д.» [9, 1]. Знову такий собі симулякр у симулякрі. Письменники вдаються до такого обрамлення з головною метою – на-

дати своїм альтернативно-історичним сюжетам ознак правдоподібності та вірогідності можливого існування.

Висновки. Процес симулякризації у новітній художній літературі, зокрема і альтернативно-історичній, займає все більшу ланку в постмодерних творах. Вважаємо, що письменники-постмодерністи використовують феномен симулякра як один з головних принципів сюжетотворення альтернативно-історичних творів. Письменники послуговуються різними симулякрами, зважаючи на природу й характер останніх. Найпростішими симулякрами є симулякри простого відображення дійсності. Частіше всього до цих симулякрів автори альтернативно-історичних творів вдаються для зображення у своїх творах образу минулого, а саме, того відрізка часопростору Поточної Реальності, який у творі збігається з Альтернативною Реальністю. Симулякрами, що зустрічаються майже в кожному творі, є симулякри, що представлені різними документами зі статусом квазі. Такі симулякри письменники використовують для маскування відсутності дійсності. Для утвердження в читацькій свідомості думки про правдивість та реальність описуваних у творі подій, письменники послуговуються симулякрами вдової дійсності. Ще однією групою симулякрів, які використовують письменники-альтернативисти, є симулякри спотвореної дійсності. Мета таких симулякрів – зобразити негативні наслідки, до яких призвела зміна в історичній біфуркації. Як правило, симулякрами спотвореної дійсності автори постмодерних творів послуговуються при змалюванні майбутнього відносно зображуваних подій. Виходячи з філософії Ж. Бодрійяра, існують симулякри, які не мають жодного відношення до Поточної Реальності. Використовуючи ці симулякри, письменники переслідують мету виникнення у реципієнтів відчуття можливої реальності в альтернативному варіанті розвитку якихось історичних подій. Мета принципу симулякризації в альтернативних творах, яку переслідують усі письменники полягає в утвердженні у читацькій свідомості думки про правдивість, реальність та непідробність описуваних у творі подій. Необхідно зазначити, що в одному альтернативно-історичному творі письменники можуть використовувати одразу декілька різних симулякрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батай Ж. Литература и зло / Жорж Батай / [пер. с фр. и коммент. Н. В. Бунтман и Е. Г. Домогацкой]. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 166 с.
2. Бодрийяр Ж. Симулякри і симуляція / Жан Бодрийяр / [пер. з фр. В. Ховхун]. – К. : Основи, 2004. – 230 с.
3. Делез Ж. Платон и симулякр / Ж. Делез // *Интенциональность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века.* – Томск : Издательство Водолей, 1998. – С. 226–241.
4. Енциклопедія постмодернізму / [за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко]. – К. : Основи, 2003. – 503 с.
5. Ірванець О. Рівно / Ровно (Стіна) / Сатириконт-XXI / О. Ірванець. – Харків : Фоліо, 2011. – С. 3–216.
6. Кинг С. 11/22/63/ Стивен Кинг / [пер. с англ. В. А. Вебера]. – М. : Астрель, 2013. – 796 с.
7. Клоссовски П. Симулякры Ж. Батая / П. Клоссовски // *Танатография Эроса.* – СПб. : Мифрил, 1994. – С. 79–91.
8. Макоули П. Очень британская история / Пол Макоули // *Альтернативная история* / [под ред. Й. Уотсона, Й. Уэйтса]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knizhnik.org/sbornik/alternativnaja-istorija/1>
9. Морроу Дж. Плот «Титаника» / Джеймс Морроу // *Альтернативная история* / [под ред. Й. Уотсона, Й. Уэйтса]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knizhnik.org/sbornik/alternativnaja-istorija/1>

REFERENCES

1. Bataj Zh. Literatura i zlo / Zhorzh Bataj / [per. s fr. i komment. N.V. Buntman i E.G. Domogackoj]. – М. : Izd-vo MGU, 1994. – 166 s.
2. Bodrijar Zh. Simuljakri i simuljacija / Zhan Bodrijar / [per. z fr. V. Hovhun]. – К. : Osnovi, 2004. – 230 s.
3. Delez Zh. Platon i simuljakr / Zh. Delez // Intencional'nost' i tekstual'nost'. Filosofskaja mysl' Francii XX veka. – Tomsk : Izdatel'stvo Vodolej, 1998. – S. 226–241.
4. Enciklopedija postmodernizmu / [za red. Ch. Vinkvista ta V. Tejlora; per. z angl. V. Shovkun; nauk. red. per. O. Shevchenko]. – К. : Osnovi, 2003. – 503 s.
5. Irvanec' O. Rivno / Rovno (Stina) / Satirikon-HHI / O. Irvanec'. – Harkiv : Folio, 2011. – S. 3–216.
6. King S. 11/22/63/ Stiven King / [per. s angl. V. A. Vebera]. – М. : Astrel', 2013. – 796 s.
7. Klossovski P. Simuljakry Zh. Bataja / P. Klossovski // Tanatografija Jerosa. – SPb. : Mifril, 1994. – S. 79–91.
8. Makouli P. Ochen' britanskaja istorija / Pol Makouli // Al'ternativnaja istorija / [pod red. J. Uotsona, J. Ujejtса]. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://knizhnik.org/sbornik/alternativnaja-istorija/1>
9. Morrou Dzh. Plot «Titanika» / Dzhejms Morrou // Al'ternativnaja istorija / [pod red. J. Uotsona, J. Ujejtса]. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://knizhnik.org/sbornik/alternativnaja-istorija/1>
10. Platon. Sofist / Platon // Platon. Soch. v 3 t. – М. : Mysl', 1970. – Т. 2. – S. 319–398.

Статтю подано до редакції 17.02.2015 р.